



GÜNDELİKLİK-TARİHSELLİK KAVRAMLARI VE YENİŞEHİR'DE BİR ÖĞLE VAKTİ ROMANI

Oğuz ÖCAL*

ÖZET

İnsanı insan kılan hususiyetlerden birisi de tarihsel bir varlık oluşudur. Tarihsellik, -felsefi antropolojiye göre-, en kısa ifadesiyle, “zamanın geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşan üç boyutuyla diyalektik/eleştirel ilişki içinde olmak; devrilmek ve devretmektir”. Gündeliklik ise tarihselliğini yitirmek; ilgi ve çıkarından başka bir şeye prim vermemektir. Bir başka ifadeyle tarihsellik, insanî sınırlar içerisinde kayıtlı; gündeliklik ise kayıtsız olmaktır. Bu yazıda, önce gündeliklik-tarihsellik kavramları tanımlanmaya çalışılmış, daha sonra gündelikliği teşhir eden *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* romanı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gündeliklik-tarihsellik, kayıtsızlık, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Sevgi Soysal.

EVERYDAYNESS-HISTORICITY CONCEPTS AND THE NOVEL A MIDDAY IN THE NEWCITY

ABSTRACT

One of the properties which make people human is his historical being. In short terms historicity -according to the philosophical anthropology- “means being in a dialectic/critical relationship with the three dimensions of the time which are formed of past, now, and future; taking over and passing on”. But everydayness means losing one’s history and taking cognizance of nothing except for his interests and stakes. In other words, historicity is mindfulness within the bounds of humanity while everydayness is indifference. In this text, at first the concepts of everydayness-historicity were tried to be identified then the novel “*a midday in the Newcity*” which reveals everydayness was studied.

Key Words: Everydayness-historicity, apathy, A Midday in the Newcity, Sevgi Soysal.

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-mail: ogzocal@hotmail.com

Gündeliklik-Tarihsellik Kavramları

İnsanı insan kılan hususiyetlerden birisi de tarihsel bir varlık oluşudur. Tarihsellik, en kısa ifadesiyle devralmak, devralınanı geliştirmek ve devretmektir. Diğer bir ifadeyle “zamanın geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşun üç boyutuyla diyalektik ilişki içinde olmak; geldiğini, şimdi-burada olduğunu ve gideceğini bilmek demektir” (Mengüşoğlu 1988, 144-146). İnsanı hayvandan ayıran bu varlık şartı, geniş planda insanın kendisine, varlığının ne’liğine, içinde yaşadığı çağa, asra, devre ve çevreye, mensubu olduğu millete ve insanlığa dair bir bilinç olarak da tanımlanabilir. Modern bireyin bir farkındalığa dönüştürdüğü tarihsellik, geç modern çağda ipi azıya alan kapitalizmin, özellikle de bireyselliğin yükselişiyle yerini gündelikliğe bırakır. Kapitalist modernliğin belki de en büyük başarısı, tarihselliği gündelikliğe dönüştürmesidir.

Çağdaş bir fenomen olan gündeliklik nedir? Tarihsellikle arasındaki belli başlı farklar nelerdir? Siyasal, toplumsal ve ekonomik modernliğin somut bir sonucu olan gündeliklik, hem bir alt yapı kurumu olan kapitalizmin, dolayısıyla piyasa ekonomisinin gerçekleştiği sahne, hem de onun belirlemesinde olan bir yaşam alanıdır. Dolayısıyla gündeliklik kavramı, modernliğin olumlu-olumsuz sonuçlarını işaret ederken, modernliğin olumlu-olumsuz sonuçları da gündelikliği gösterir. Gündelik olanla modern özdeşdir: Modern olan, gündelik; gündelik olansa, moderndir. *Modern Dünyada Gündelik Hayat* başlıklı kitabında Henri Lefebvre, aynı zamanda modernliğin olumsuz sonuçları olarak da kabul edebilecek olan gündelik hayatın belli başlı hususiyetlerini bireycilik, parçalanma, estetizm, mekânsallık, anlamsızlık olarak sıralar; gündelik oluşu ise modern yaşamın sıraladığı bu hususiyetlerinin içselleştirilmesi olarak tarif eder (Lefebvre 2007, 50-51). Bu durumda gündeliklik, evvela bireyin kendisini gerçekleştirilmesiyle hiç ilgisi olmayan bir bireycilik olur. Açarak ifade edilecek olursa, bir ben’ ve sen varlığı olan, hem kendisi hem öteki için varlık olan insanın ben’ine kapanması veya kendisi için varlığa dönüşmesidir gündeliklik. Richard Sennett’in ifadesiyle bu, insanın kamusal sorumluluğunu bir yana bırakması, kendine dönük bilince dönüşmesi veya mahreme kapanmasıdır¹. Söz konusu parçalanmanın ileri seviyesi ise hem etik hem araçsal olan aklın bütünlüğünün araçsallık lehine bozulmasıdır. Eğer etik-araçsallık antagonizmi ortadan kalkarsa insan, dolayısıyla akıl şeyleşir. Şeyleşme ise kullanım değerinin tek somut ölçü olarak ayrıcalıklı hâle gelmesidir (Spivak’tan aktaran Bewes 2008, 102). Dolayısıyla şeyleşme, akli etikten koparma, araçsallaştırma ve parçalamadır. Tarihsel olmak ise insanın hem kendisi hem öteki için varlıktan oluşan bütünlüğünü koruması; etik-araçsallık gerginliğini canlı tutmasıdır. Tarihselliğin koruduğu bütünlük, gündeliklik içinde parçalanır.

Gündeliklik, mekânsallıktır yahut zamanla diyalektik ilişki kurarak insan olabilen varlığın bu ilişkisini yitirmesi; mekânı kuşatan zihniyetin belirlemesine girmesi demektir. Bir farkındalık/ayıklık yitimi olarak da tanımlanabilecek olan gündeliklik, Martin Heidegger’in ifadesiyle kendini kaybetmiş bir ben’in habitusudur²; özgün olmayan bir yaşama şeklidir (Harootunian 2006, 122-123). Tarihsellik ise üç boyutlu bir zamana kök salmak (Mengüşoğlu 1988, 142); devralınan bir tavrı veya insanî yüksek bir değeri, yaşatıp zenginleştirerek zamana devretmektir.

Gündeliklik; ilgi ve çıkarından başka bir şeye prim vermemek, mülkiyet isteğinin belirlemesinde olmak demektir. Bir diğer ifadeyle gündeliklik, yarar/çıkar/kâr ekonomisini içselleştirmek; kendini de ötekini de sahip olduklarıyla tanımlamaktır. George Simmel’e göre gündeliklik, niteliksel farklılıkları, niceliksel özdeşliklere dönüştüren/eşitleyen paranın ve pazar ekonomisinin belirlemesindeki yaşam alanıdır. Bireyin bunun dışına çıkması, ancak onu

¹ Richard Sennett, kamusal insanın çöküşü ve mahrem yaşamın öne çıkışını, dinin toplumsal öneminin düşüşüne ve kapitalizm ile bireyciliğin yükselişine bağlar. Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Sennett 2002, 32-42).

² Habitus, farkına varılmadan kazanılmış düşünce, davranış ve zevk şablonu demektir. Herkesin yaptığını yapmak veya herkesleşmek vs. gibi.

değersizleştirilmesiyle mümkündür. Değersizleştirme ise geri dönüp özneyi vurma riskini içinde taşır (Simmel 2006, 91-92). O halde tarihsellik ise gündelik hayatın kaygılarıyla tanışık olmak, ancak insan olmayı, sahip olma isteğine öncelikle; Erich Fromm'un ifadesiyle olmanın belirlemede olmak, M. Heidegger'in ifadesiyle özgün veya sahici olmaktır³.

Simmel, "*Metropol ve Tinsel Yaşam*" başlıklı yazısında, aşırı değişimin ve hareketliliğin yaşandığı kentte, para ve pazar ekonomisinin insanın iç dünyasına uzanacak kadar yayılma alanı bulunduğunu; bunun insanda ve insan ilişkilerindeki en büyük tezahürünün ise mesafelilik, soğukluk ve özellikle kayıtsızlık olduğunu söyler. Yoğun gösterge akışının mekânı olan kentte sürdürülen yaşamın hemen hemen kayıtsızlıkla özdeş olduğuna dikkati çeker (Simmel 2006, 85-102). Bu açıdan siyasal, toplumsal ve ekonomik modernlik, dolayısıyla kapitalizm ve bireycilik, bağlanma, sorumlu ve kayıtlı olmanın yerine kendisine daha kolay yaşama imkânı verecek gündelikliği yapılandırmış; kayıtsızlığı hâkim forma dönüştürmüştür. Gündeliklik; bireyselleşmiş, dolayısıyla parçalanmış yaşamı, bağlanmadan, hiçbir bağlılık yemini etmeden yaşamaktır. Tarihsellik ise bağlanmanın yük olarak görüldüğü bir toplumda, insan olmanın sorumluluğunu üstlenmektir. Bu bağlamda gündeliklik, Bauman'ın tespitiyle "*hafif, elastik ve akışkan*" olmaktır; tarihsellik ise "*etik kararlı*" kalmaktır (Bauman 2005, 35-37;103-105).

M. Blanchot'un ifadesiyle gündeliklik, "*keşfedilmesi en zor şeylerden*" birisidir (Harootunian 2006, 73). Lefebvre'ye göre ise gündeliklik, "(...) *tekrarlardan oluşur: İsteki ve iş dışındaki tavırlar, mekanik hareketler (ellerin ve vücudun hareketleri, aynı zamanda parçaları ve tertibatların hareketleri, rotasyon veya gidiş gelişler). Saatler, günler, doğal zaman ve akılcı zaman vs. (...)*" (Lefebvre 2007, 28-29). Tekerrürün mekânı olan gündelikliği, "*geri çekilmeksizin*" veya "*edilgin bir biçimde yaşayarak olduğu gibi kavramak imkânsızdır*" (Lefebvre 2007, 38). Bu durumda tarihsellik, olağan akışı ve tekrarları içerisinde yakalanması mümkün olmayan gündelikliği, onun dışına çıkarak veya galaktik bir bakış açısıyla tanımlayabilmektir. İç-dış diyalektiğinin kurulması olarak da ifade edebileceğimiz tarihsellik, kolay olan akış içinde yaşayıp gitmenin aksine, birçok riski içerir⁴.

Bütün bu özellikleriyle gündeliklik, kayıtsızlık olarak tezahür ederken tarihsellik ise kayıtlı olmaktır. Kayıtsızlık; bencil bireyci olmak, ilgi ve çıkar gözlüğü takmak, nesneleşmek, şeyleşmek, sahip olma isteğinin belirlemede olmak, herkesleşmek ve tarihselliğini yitirmek demektir⁵.

Gündeliklik-tarihsellik kavramlarını bu şekilde tanımladıktan sonra, gündelik olanı siyasal, toplumsal ve ekonomik modernliğin merkezî mekânı olan kentte yakalayan ve teşhir eden, dolayısıyla yarattığı zıddiyetle tarihsel olanın ne'liğini sezdirenen *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*'ne geçebiliriz.

³ Sahip olmak ve olmak ilke/kategorilerinin sosyo-psikolojik ve felsefi açılımları için bakınız: (Fromm 2003; Koç 2004, 109-146). Konuyla ilgili olarak Heidegger'in görüşleri için bakınız: (Heidegger 1979, 232-235).

⁴ Galaktik bakış, insanın kendisine, birlikte olduğu insanlara ve onların yaşamlarına dışarıdan bakma imkânı veren bakışa ve bakış açısına verilen isimdir. Modern gündelik hayatın Sisifik akış ve tekrarlarına yönelik pan-optik veya galaktik bakışın beraberinde getirdiği riskler hakkında bilgi için bakınız: (Yalom 2001, 753).

⁵Bu yazıda, gündeliklik-tarihsellik kavramları, felsefi antropolojinin (ontolojik antropoloji) sınırları dahilinde tanımlanmış; söz konusu iki kavramın Marksist düşüncenin "tarihsel materyalizm" (antitez/diyalektik materyalizm/tarihsellik), "tez/yabancılaşma" ve "sentez/aşma" ile Varoluşçu felsefenin "yabancılaşma/seçim/aşma" kavramlarıyla ilişkisine, bağlam dışına çıkılacağı için temas edilmemiştir. Ayrıca, felsefi antropoloji, Markisizm ve Varoluşçuluk, kimi kavramları benzer olsa bile, esas olarak birbirini yadsayan/olumsuzlayan düşünce biçimleridir.

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

1974'te yayınlanan ve ilk bakışta birbirinden kopuk öykülerin bir araya getirilmesinden oluşmuş izlenimi uyandıran *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, bir sosyo-kültürel ve ekonomik çevre olan Ankara/Kızılay'da yaşayan/çalışan farklı meslek gruplarına mensup insanların gündelik yaşamlarını, gündelikliklerini konu alır.

Roman, “*Sanki büyük bir gürültüyle devrilecekmiş gibi sallandı kavak. O her an oluşan, değişen şeyleri görmeyenler sezmediler bunu*” (Sosyal 2009, 13) cümleleriyle başlar. Kızılay/Piknik'te bir günün öğle vaktidir. Şehirleşmenin karşısında günden güne yok olan doğanın son ve tek kalıntısı olan kavak, özsuğunu tüketmiş, çürümüş ve devrilmek üzeredir. Çevrede yaşayan insanlar ise gündelik yaşamlarını sürdürmektedirler: Tezkan mağazasının satış memuru Ahmet, bir yandan mağazaya gelen müşterilerine, mallarını beğendirmeye çalışmakta; diğer yandan ise sevgilisi Şükran'ı elde etmeyi düşünmektedir. Bakışlarıyla çevresinde korku salan, böylece kendisini çevresine kabul ettirip bundan çıkar elde etmeyi düşünen emekli öğretmen Hatice Hanım, mağazadan çaldığı kaşıkları düşünerek evine gitmektedir. Hatice Hanımın ev sahibi ve elinde kalan mirasın son kalıntılarını da tüketmekte olan Necip Bey, kalan son parasını çekmek üzere bankaya yönelmiştir. Banka memuru Mehtap, maaşından artırdığı paralarla bir ev almayı düşlemekte ve olağan yaşantısını sürdürmektedir. Aynı çevrenin kişilerinden Güngör, “*mükemmelim ben*” tavrıyla işlerini yürütmek için atak ve fırsatçı davranmakta; Prof. Salih Bey ise sahibi olduğu akarını ve kazanacağı paraları düşünmektedir. Salih Beyin karısı Mevhibe Hanım, değişikliğe asla izin vermediği ve bir saat intizamıyla yürümesini istediği ev içi düzenini korumak için kızı Olcay'ı hizaya sokmaya çalışmakta; Olcay ile kardeşi Doğan ise anne babasının birlikte hazırladığı sevgisizlik/kayıtsızlık duvarını aşmak istemektedirler. Olcay'la Doğan'ın arkadaşı Marksist Ali, giriştiği eylemlerden sonra tutuklanmış, on beş günlük cezadan sonra serbest bırakılmıştır. Fırsatları değerlendirmekte usta olan ayakkabı boyacısı Necmi, yıkılan kavağın çevresinde toplanan kalabalıktan kazanmayı ummakta; dört gözle birilerinin ayakkabısını boyatmasını beklemektedir. Babasıyla ablasının kızı olduğu belirtilen hayat kadını Aysel, olmayan kimliğini alabilmek için kalabalıkla cebelleşerek karakola ulaşmaya çalışmaktadır. Mevhibe Hanımın siparişlerini temin etmiş olan kapıcı Mevlüt, karısının çamaşır asmak için kavağa bağladığı ipi çözmek yerine çekip koparmak isterken kavak devrilir; Mevlüt, kavağın altında kalır”.

Sevgi Soysal, kısaca bu şekilde özetlediğimiz romanında, bir çevrede yaşayan insanların gündelikliğini/kayıtsızlığını, kişilerin şeylerle ilişkileri ve simge nesne kavak karşısındaki tavırlarında olmak üzere iki şekilde ortaya koyar.

Gündeliklik, romanda, öncelikle odağa alınan ve sırayla tanıtılan kişilerin şeylerle kurdukları ilişkilerinde tezahür eder.

Kızılay/Piknik'te yaşayan/çalışan ve gündelikliği teşhir edilen kişilerden ilki, Tezkan mağazasının tezgâhtarı Ahmet'tir. Ankara'nın Samanpazarı semtinde oturan, ancak Kızılay'da çalışan Ahmet, Marksist terminoloji ile söyleyecek olursak, sınıfından memnun olmayan bir kişidir. O, Ulus'ta alışveriş etmenin daha ekonomik olduğunu düşünen anne babasının aksine, Kızılay'da alışveriş etmenin bir ayrıcalık olduğunu düşünür; bu açmazını, Kızılay'ın pahalı moda mağazalarından giyinerek, imajını devrinin şöhretli insanlarına benzeterek aşmaya çalışır. Gündelikliği bütünüyle içselleştirmiş, kendisi dışında hiçbir şeyle esas olarak ilgili olmayan Ahmet, oluşturmaya çalıştığı imajına gösterdiği özeni, tinine göstermez. Temel meselesi, görünmek ve elde etmek olan Ahmet, her şeyi araçlaştırır: Kılık kıyafeti, statünün bir göstergesi olarak kullanır; sevgilisi Şükran'ı ise beklentileri, hayalleri olan bir insan olarak değil, cinsel arzularını tatmin edecek bir araç olarak görür. Özellikle sevgilisiyle yaptığı bir konuşmasındaki şu cümleler, onun etik gerginliğini yitirmiş, fayda ve çıkarından başka hiçbir şeye prim vermeyen parçalanmış, şeyleşmiş ve bencil bir bilinç olduğunu gösterir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

“Ahmet Şükran’a bir tokat patlattı. Şükran ağlamaya başladı. Ahmet çok ileri gittiğini anladı ansızın. Canı sıkılmıştı. İşte yine her şeyi berbat ettik. Pantolonum da berbat oldu bu pis yerde. Eşek, eşek ne olacak. Bir ton para harcadım bu şıllığın gözünü boyayacağım diye. Şimdi ağzını havaya aç bakalım. Şu vitrinde gördüğüm mor kazağı alırdım o kadar parayla. Namus numarası yapıyor bize haspam. Daha çocukluğunda mahallesinde kırmadığı ceviz kalmamış. Murat ballandıra ballandıra anlattı o kadar. İnek. Alacağım mı sanıyor ne? Alınacak kız mısın sen ulan? Üç günlük sevgilisiyle Büyük Mağaza bodrumuna inen kızı alacak enayi surati var mı bende?” (Soysal 2009, 34).

Aynı çevrede yaşayan emekli öğretmen Hatice Hanım, tezgâhtar Ahmet gibi gündelikliği bütün hususiyetleriyle içselleştirmiş kişilerden bir diğeridir. Çevresine, bakışları ve yüksek sesli konuşmalarıyla korku salan, saldırdığı korku ile otorite kurup bundan yararlanmak isteyen Hatice Hanım, bir memnuniyetsizdir. Her şeyden; gençlerden, satış memurlarından, komşularından, gündelikçi kadınlardan, dilencilerden ve caddeleri dolduran kalabalıktan şikâyetçidir. Acelecidir Hatice Hanım; ayrıca, hangi mağazada, neyin ne zaman, hangi fiyatla satıldığını bilen bir fırsatçıdır. O kadar ki mağazalarda satışa sunulmuş ürünleri, tükenmeden temin edebilmek için herkesten erken davranır. Kırılan bir çaydanlık için feveran koparacak kadar sahip olduklarına düşkün olan Hatice Hanım, bir mağazadan bir düzine çay kaşığı çalacak kadar da meta fetişistidir. Sevginin diliyle hemen hiç konuşmayan, herkesi suçlu gören ve suçluların mutlaka, ama mutlaka cezalandırılması gerektiğini düşünen Hatice Hanım’ın şikâyetleri, ötekini sindirmek için kullandığı sert bakışları, zor durumlarda tekrarladığı “biz adam olmayız”lı ezberi, esas olarak, etik bütünlüğü parçalanmış, bencil, kayıtsız bireyin dışlanmış gündelikliğinin ifadeleridir:

“Hatice Hanım delici bakışlar fırlattı dilenciye. Bunlar artık Kızılay’ın göbeğine bile yerleştiler. Bu şehir iyice zıvanadan çıktı artık. “Ankara caddelerinde pırtıl insan görünmezdi” dedi kendi kendine (...). Oysa şimdi? Şimdiyi düşününce kan tepesine fırladı. (...) Biz adam olmayız. (...) Hatice Hanım memleketin düzelmesinden iyice kesmişti umudunu; yürüdü yanından geçti golf pantolonlu adamın selamını görmedi; görmüyordu yüzleri, sağdan yürümeye dikkat ediyor, mantosunun cebindeki çay kaşıklarını sıkı sıkı tutuyordu; üşüyordu, buz gibiydi vücudu, sanki büyük bir soğuk vardı (...). Büyük Mağaza’dan aşırıldığı kay kaşıklarını tutan avcu sıcaktı, burada atıyordu yüreği, kanı buradan yayılıyordu vücuduna (...).” (Soysal 2009, 44-47).

Hatice Hanımın ev sahibi Necip Bey ve Necip Bey aracılığıyla romana dâhil olan banka memuru Mehtap, sosyo-kültürel ve ekonomik çevrenin tarihselliğini yitirmiş veya gündelikliğinin içinde kaybolmuş diğer kişileridir. Aslen Selanikli olan Necip Bey, Lozan’da bir papaz mektebinde okumuş, ailesinden kalan mirasla geçinen ve “şık görünüşüne” gösterdiği özeni tinine göstermeyen bir bireydir. Sürekli üzerinde taşıdığı golf pantolonu, yanında her yere götürdüğü kasketi ve şemsiyesiyle kendisini ötekilerden ayırmak, böylece ilgiyi üzerine çekmek isteyen Necip Bey, mirasın elinde kalan son kısmından başka her şeye kayıtsızdır. “Pahalılıktan, tüccarların kazıkçılığından, ticarî namusun azlığından (...) insanların gün be gün daha kaba, daha anlayışsız, daha görgüsüz olmalarından, dünyanın gittikçe daha kötü, daha yaşanmaz, daha geri bir dünya olmasından kendisi sorumlu değildir” (Soysal 2009, 73-74). Sorumluluğun hem kendisinden hem de ötekenden oluşan diyalektik bütünlüğünü yitirmiş olan Necip Bey, gündelik hayatın kaygıları arasında kaybolmuş gibidir: Hiç kimseye temas etmek istemez. Bu husus ise başta oğlu ve kızı olmak üzere insanlarla, çevresiyle arasında büyük bir mesafenin oluşmasına neden olur. Lozan ile Ankara arasında insanî durumlar bakımından sürekli mukayeseler yapan, her seferinde kendi memleketine dair bir kusur bulan Necip Beyin bu tavrı da, insanlarla arasına koyduğu mesafe de, onun tarihselliğini yitirmiş bir birey olduğunu işaret eder:

Turkish Studies

“Bankadaki parasını çektikten sora başka parası kalmıyordu, işte bir apartman, o kadar. Dükkânın geliri de yetmeyecekti ona. Bu ilkbahar tenis kulübüne yeniden yazılmıştı. Yalnız oraya dünya kadar para gidiyordu. Oyundan sonra briç oynayabilmek için cepte para gerekliydi. Akşamüstü bir viski, iyi cins filtreli sigara, şarttı bunlar. Yoksa o akıl almaz giriş ücreti boşa gitmiş olurdu. Pazarları da orda yiyordu yemeği. Bunlar olmazsa, artık bular bile olmazsa ölmek daha iyi. Bir kez bütün bunlar, hatta daha fazlası, çok daha fazlası hakkı Necip Beyin (...)” (Soysal 2009, 59).

Necip Bey aracılığıyla varlığına değinilen banka memuru Mehtap’ın tek amacı, maaşından artırdığı paralarla bir ev almak ve ailesini yoksulluktan olarak ifade edebileceğimiz çocukluk masalını gerçekleştirmektir. Varlığını para biriktirmek üzerine temellendirmiş olan Mehtap, bir miktar birikim oluşturabilmek için çalıştığı yerde çay bile içmez. Artan ev fiyatlarına göre parasının çok yavaş birikmesi, Necip Bey gibi birisinin sürekli bankadaki parasını çekmesi, para biriktirmenin hiçbir şeyi değiştirmeyeceği düşüncesini uyandırır onda. İlgi ve çıkarı dışında hemen her şeyle ilgisiz gündelik bir özne olan Mehtap, bunun üzerine para biriktirmekten vazgeçer:

“Mehtap, Necip Bey’e bir kez daha baktı. Bu kez çorabı üstüne sarkan paçası ona gülünç değil, acıklı göründü. O düğmeyle sanki bir şey kopmuştu sanki. Necip Beyin son parasının da çekilmesi Mehtap’ın kulağında hiç durmadan tekrarlanan masala bir nokta koymuş, bankada para biriktirmenin hiçbir şeyi değiştirmeyeceği düşüncesi kıpırdanmaya başlamıştı içinde. Öyle olmasa Necip Bey, bu güngörmüş, bu efendi adam, parasını, hem de hepsini çeker miydi? Ya hep çekilmek ya da biriktirmek için de olsa, bankadaki paranın güçsüz bir şey, böyle umursamazlıkla vazgeçilebilecek bir şey olup olmadığını düşünmeye başlamıştı” (Soysal 2009, 71).

Kızılay çevresinde yaşayan kişilerden birisi de genç girişimci Güngör’dür. Hiç sermayesi yokken Ankara’da yaşayan Amerikalılara paskalya yumurtası boyayıp satarak işe başlayan Güngör, kısa süre içinde girişimciliği sayesinde zengin olan bir kişidir. Devlet memurlarının zimmetine para geçirmesinin *“bir memurun alacağı en doğru tavır”* olacağını düşünen Güngör, etik bütünlüğü olmayan bireydir. Gündelikliği bütünüyle özümsemiş olan Güngör, elde etmek için her şeyi araçsallaştırır. Kendisiyle birlikte olacak kadının *“iyi düzenlenmiş ilgi ve müşteri çekici bir vitrin gibi”* olması gerektiğini düşünen Güngör, ayrıca empatisini de yitirmiştir. Empati, içimizdeki insaniyetle aramıza duvar ören engeldir (Gruen 2006, 14). Kayıtsız Güngör, karısı Gülsen’i doğurduğu üç çocuktan sonra görünüşü bozulduğu için terk edecek kadar *“akıl almaz bir taş yüreklidir”*. Her şeyi kullanıp atmak ister. Öyle ki tüketemeyeceği hiçbir şeyle ilgilenmek istemez. *“Mükemmelim ben”* diyecek kadar da büyülenmeci bir tip olan Güngör, çıkarıcılığıyla yan yana duran kayıtsızlığı başta olmak üzere bütün kişisel vasıflarıyla gündelikliğin müessesem halidir⁶:

“Güngör hesabı ödedi. Nişanlısıyla kalktılar. İskemlesini çekerken Necip Beyin şemsiyesini devrildi. Fark etmemiş gibi yapıp kaldırmadı. Piknik’ten çıktılar. Güngör arabasını park ettiği sokağa doğru yürüdü. Melahat arkada kaldı. (...)Şimdi arabayı park ettiği yerden çıkarmak zor olacak. Güngör’ün tek bir hedefi vardı o an, arabası. Arabasına binip Ulus’a gidecek, avukatla buluşacaktı. Bu hedefin önünü kapayan kalabalık, itfaiye arabaları sadece kızdıyordu onu. Bunca insanı bir araya toplayan, itfaiye arabalarını sokağa doluşturan olay ne olursa olsun, sadece kızdıyordu onu. Tek amacı, şu anda, bu olayı yarattığı itfaiye arabası ve kalabalık halkasını koparıp arabasına varmaktı. Olay ne olursa olsun, ister bir savaş, ister bir ihtilal, Güngör için sadece ve sadece, bir an önce varılması gereken arabasının önünü insan kalabalığı ve itfaiye arabalarıyla tıkayan, onu

⁶ Narsisizmin çağdaş fenomenleri için özellikle *Narsisizm Kültürü* başlıklı kitabın “Günümüzün Narsisistik Kişiliği” başlıklı bölümüne bakılabilir: (Lasch 2006, 65-94).

avukatla randevusuna geç bırakan bir şeydi. Güngör'ün gücü, olayın onun amacına ulaşmasına engel olan uzantılarını yok etmeli, açmalıydı yolu (...)" (Soysal 2009, 88-89).

Gündelikliği içselleştirmiş kişilerden birisi de, Mülkiye'de ceza hukuku profesörü olan Prof. Salih Beydir. Kendisi başta olmak üzere hiç kimseye güvenmeyen, esas olarak kendisinden başka hiç kimseyle ilgili olmayan Salih Bey, başarıyı, yaşamının tek amacı olarak gören bir kendine dönük bilinçtir. İnsanı insan kılan emeğidir, çalışmasıdır. Karl Marks, "*insan, yaratıcı çalışmayla kendisini gerçekleştirmekte; bir yandan türünü potansiyellerini hayata geçirirken, diğer yandan kendi toplumsal doğasını dışa vurmaktadır*", der (K. Marks'tan alıntılanan Özbudun vd. 2008, 25). Çalışmak, insan için araçtır; başlı başına amaç olması, onu, araçlaştırır. Çalışmayı, dolayısıyla başarmayı, var olmanın/kendini gerçekleştirmenin önüne koyan veya araçlaştıran Salih Bey, karısı Mevhibe Hanım ile de mirası dolayısıyla evlenmiştir. Sevmek ve bağlanmak, onun için "*durduran, yanltan, en azından çalışmayı engelleyen zararlı şey*"dir (Soysal 2009, 96). İlgil ve özen istediği, zaman ayırmak gerektirdiği için o, çocukluğundan beri kimseyi sevmemiş, kimseye bağlanmamıştır. Öteki, onun için başarılarının önündeki bir engeldir sadece. Salih Bey, sadece ötekilerle değil, aynı zamanda çocukları Olcay ve Doğan'la da ilgilenmez. O, daha kolay olanı yapar: Kurallara uyar; kendisi dışında hiç bir şeyle meşgul olmaz.

"(...)Ama sevmeyi daha küçük yaşlarda unutmıştu. Bu konuda hiçbir çalışkanlık göstermemişti. Hiçbir deneyi yoktu. Öyle güdük kalmış, öylesine kireçlenmişti ki sevmeye yönü, şimdi sevmeye başlaması demek, hayat boyu hiç jimnastik yapmamış bir insanın takla atmaya kalkışması gibi bir şey olurdu. Belkemiği kırılılabirdi insanın. İnsanlarla çalışmasına engel olurlar diye insanca bağlar kurmaya pek alışık olmadığından, şimdi insanların geleceği konusunda düşüncelerini ileri sürmek durumunda kaldığında, şu ya da bu kitapta okuduğu, şu ya da bu düşünürden sözcükler sıralıyordu. Sonra da "bakınız, ibid"lerle belgelerle görüşlerini, genel, katı, değişmez yargılarla noktalarıp çıkıyordu işin içinden (...)" (Soysal 2009, 98).

Salih Beyin karısı Mevhibe Hanım da kocası gibi gündelikliğin dar kalıpları içerisinde rahat edebilen kişilerden birisidir. Mevhibe Hanım, "*vekil beybaba*"sından kalan koltukları, ona olan sadakatının bir göstergesi olarak saklayacak kadar değişime kapalı birisidir. Horkheimer, "*insanın eşya üzerinde iktidar kurma isteği ne kadar yoğun olursa, eşyanın onun üzerindeki tahakkümü de o kadar ağır olur ve insan da gerçek bireysel özelliklerinden o kadar uzaklaşır, zihni giderek bir biçimsel akıl otomatına dönüşür*", der (Horkheimer 2005, 146). Bir meta fetişisti olan ve eşyaya gösterdiği özeni, insana göstermeyen Mevhibe Hanımın bir saat titizliğiyle sürdürdüğü yaşamında, tarihsel olan hiçbir şeye yer olmadığı gibi sevgiye de hoşgörüyeye de yer yoktur. Sadece, katı ve değiştirilmesine asla izin vermediği kuralları vardır. Gündelik ilgi ve kaygılarıyla meşgul olan Mevhibe Hanım, ötekinin de insan olduğunu düşünemeyecek kadar parçalanmış bir kendine dönük bilinçtir.

"Mevhibe Hanım'ın özel durumlarda tanıdığı bu değişme hakkına rağmen, Salih Bey de çocuklar da ev içinde dönen akreple yelkovanın hep aynı yönde dönmesi gereğini kavramışlardır. Ev içi zamanının bu sıkıcı, tekdüze ilerlemesinden sıkılırsalar da, akrebi ya da yelkovanı tersine çevirmeye kalkışmazlar. Çocuklar ancak bu çarkın dışında bir yerlerde gidişin dışına çıkmayı düşünmüşlerdir. Mevhibe Hanım çocuklarını bu ev içi saatinin parçaları gibi görür. Onlar, akreple yelkovanın aynı yönde dönebilmesi için yerlerinde durmalıdırlar. Ayaklarını ve ellerini kirlenmeden. Kendi başlarına bir şeyler yapmaları bu gidişi bozar. Çocuklar için, bu makinenin içinde, bu makineyi belirli bir biçimde işletmekten başka bir durum söz konusu olamayacağına göre, onlar ancak bu makineden koparak aynı yönde dönmenin aracı olmaktan kurtulabilirler. Ama o zaman makinenin çalışmayacağını bilir Mevhibe Hanım. Buna göz yummaya da hiç niyeti yoktur (...)" (Soysal 2009, 133-134).

Turkish Studies

Salih Bey ile Mevhibe Hanım'ın çocukları Olcay ile Doğan, annesi ile babasının birlikte oluşturduğu kayıtsızlık-sevgisizlik çemberinden/duvarından memnun değildirler. Çocukluğundan beri aradığı sevgiyi bulamayan Olcay, özellikle annesinin çizdiği çemberin dışına çıkmak ister. Bunun için farklı yazarların dünyasında, kendisine bir ışık arar. Uzun bir süre, aradığını bulamayan Olcay, Marksist bir kişi olan Ali'yle tanıştıktan sonra, iki olanakla karşı karşıya gelir: O, ya memnun olmadığı sevgisizlik atmosferinde, hiç itirazda bulunmadan yaşayacak ya da o çevreyle arasına, mesafe koyacaktır. Olcay, kendisi olabilmek için annesiyle karşı karşıya gelir. Sevgilisi Ali ile birlikte siyasî eylemlere katılır. Ne var ki bağlı olduğu çevreden, onun imkânlarından vazgeçmesi, bedeli ağır bir seçim olacağından Olcay, sevgisizlikle, kayıtsızlıkla özdeşleştirdiği çevresinden kopamaz; dolayısıyla memnun olmadığı durumu veya gündelikliğini aşıp bir şeye bağlanamaz: *“Doğruydu belki. Olmasa bütün bu cümlelere, alınganlıklara ne gerek vardı? Ya da beceriksizdi sadece. Kopmayı beceremiyordu. O evin yatağında yatıyor, o evin hizmetçisine yıkıyordu çamaşırlarını, o evin köftesini yiyordu çünkü. Bunlar sürdükçe beceremezdi de. O evin düzenini anası babası sağlıyordu. Böyle oldukça, onlara kendisini olduğu gibi koyup kabul ettirebilir miydi? Bütün bunları düşünmüştü işte.”* (Soysal 2009, 205).

Olcay gibi erkek kardeşi Doğan da yaşadığı çevrenin gündelikliğinden rahatsızdır. O da içinde bulunduğu sevgisizlik-kayıtsızlık duvarını aşmak ister; ancak, o da Olcay gibi, farkına vardığı durumu aşamaz. Kızılay çevresinde bulunan ve gündelikliği yaşayan kişilerden ayakkabı boyacısı Necmi, insanları boyanacak ayakkabı olarak gören bir *“kurnaz”*dir. İlgi ve çıkarından başka her şeye karşı kayıtsız olan Necmi gibi bayat balıkları çevrenin delisine verecek kadar yitik birisi olan Kızılay balıkçısı da etik bütünlüğü olmayan bir kişidir. Hayat kadını Aysel ise toplumun kurbanıdır; sermayesi olan bedenine gösterdiği özeni, tinine göstermez. Mevhibe Hanımın kapıcısı Mevlüt de bulunduğu çevrenin insanıdır; onlara benzer.

Romanda, kişilerin tarihselliğini yitirdiğini işaret eden ikinci gösterge, simge nesne kavak karşısında takındıkları tavırlarıdır.

Sevgi Soysal, kendisiyle yapılan bir söyleşide, kavağın *“kendisini kurutan (...) yozluğun sadece önceden kurumuş bir uzantısı”* olduğunu söyler (Alıntılaman Arslantunalı 2009, 11). Romanda kavak, iki anlamlı bir simge olarak kullanılmıştır: Kavak, öncelikle, düz ve tek boyutlu oluşuyla kurulu düzeni; öz suyunu yitirmişliğiyle çürümüş kapitalist modernliği simgeler. İkincisi ise şehirleşmenin karşısında gerileyen doğanın son kalan parçası olmasıdır. Kızılay çevresinde odağa alınan ve tanıtılan kişilerin sadece kendileri ve birbirleriyle ilişkileri değil, aynı zamanda simge nesne kavak karşısındaki tavırları da kayıtsızlık olarak tezahür eder. Gündelikliği yaşayan kişilerden tezgâhtar Ahmet'in çevreye dikkat edecek bir ilgisi yoktur. Yıkılan kavak karşısında, seyirci bile olmaz. Aynı şekilde Hatice Hanım, Necip Bey ve Mehtap da kavak ağacıyla ne düz ne de simgesel değeri bakımından ilgilenirler. Güngör, yıkılmakta olan kavak nedeniyle kapalı olan yoldan geçecek kadar işini bilir; dolayısıyla kendisinden başka bir şeyle ilgili değildir. Salih Bey ve eşi Mevhibe Hanımın da Güngör'le esas olarak bir farklılığı yoktur. Roman kişilerinden Olcay, Mevlüt ve Aysel'in de simge nesne veya doğanın kaybolan son parçası karşısında bir tavırları yoktur. Romanda sadece Ali ile Doğan, kavağın varlığına dikkat eder. Olumlu bir kişi olarak öne çıkarılan Ali, kavağı, çürümüşlüğü, içinin boşlamışlığıyla kurulu düzenle ilişitir; Salih Beyin apartmanında sürdürülen gündelik yaşamla özdeşleştirir. Doğan için ise kavak, annesi Mevhibe Hanımın muhtemelen *“kapının önünde bir ağaç olsun”* diye kestirmeye kıyamadığı, soğuk beton blokların arasında kalmış, tutunma imkânı olmayan bir doğa parçasıdır. Ayakkabı boyacısı Necmi ise her gün karşısında duran kavağın sadece bir bitki olduğunu düşünür; kavağın devrilmesini seyredenlere, ayakkabılarını boyatmadıkları için kızar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

SONUÇ

İnsanı insan kılan hususiyetlerden birisi de tarihsel bir varlık oluşudur. Tarihsellik, zamanın geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşan üç boyutuyla diyalektik/eleştirel ilişki içinde olmak; devralmak ve devretmektir. Gündeliklik ise tarihselliğini yitirmek; ilgi ve çıkarından başka bir şeye prim vermemektir. Bir başka ifadeyle tarihsellik, insanî sınırlar içerisinde kayıtlı olmak; gündeliklik ise ilgi, çıkar ve kaygıların dışında hiçbir şeye kayıtlı olmamaktır. İlk bakışta birbirinden kopuk metinlerin bir araya getirilmiş şekli gibi görülen *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, para ekonomisinin/ilişkilerinin mekânı olan kentte sürdürülen gündelik yaşamı, modern bir fenomen olan kayıtsızlığı, insanların ilişkilerinde ve simge nesne karşısında takındıkları tavırlarla ortaya koyan bir romandır. Romanı önemli kılan, kapitalist modernliğin ortadan kaldırdığı tarihselliği (olması gerekeni), gündelik olanı teşhir ederek ortaya koymuş olmasıdır.

KAYNAKÇA

- ARSLANTUNALI Mustafa (2009). “-Miş’li Şimdiki Zaman”, *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAUMAN Zygmunt (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev. Yavuz Alagon), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BEWES, Timothy (2008). *Şeyleşme -Geç Kapitalizmde Endişe-*, (Çev. Deniz Soysal), İstanbul: Metis Yayınları.
- FROMM Erich (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*, (Çev. Aydın Arıtan), İstanbul: Arıtan Yayınları.
- GRUEN Arno (2006). *Empatinin Yitimi -Kayıtsızlık Politikası Üzerine-*, (Çev. İlknur İgan), İstanbul: Çitlemlik Yayınları.
- HAROOTUNIAN Harry (2006). *Tarihin Huzursuzluğu -Modernlik, Kültürel Pratik ve Gündelik Hayat Sorunu-*, (Çev. Mehmet Evren Dinçer), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- HEİDEGGER Martin (1979). “Günlük İnsan ve “Onlar” Alanı”, *Çağdaş Felsefe Akımları*, (Çev. Akın Etan, Bedia Akarsu), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- HORKHEIMER Max (2005). *Akıl Tutulması*, (Çev. Orhan Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.
- KOÇ Emel (2004). *Gabriel Marcel ve Sadakat*, Ankara: Art Yayınları.
- LASCH Christopher (2006). *Narsisizm Kültürü -Umutların Azaldığı Bir Çağda Amerikan Yaşamı-*, (Çev. Suzan Öztürk-Ümit H. Soysal), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- LEFEBVRE Henri (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev. Işın Gürbüz), İstanbul: Metis Yayınları.
- MENGÜŞOĞLU Takiyettin (1988). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ÖZBUDUN Sibel vd. (2008). *Yabancılaşma ve...*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- SENNETT Richard (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SİMMELE Georg (2006). “Metropol ve Tinsel Hayat”, *Modern Kültürde Çatışma*, (Çev. Nazile Kalaycı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- SOYSAL Sevgi (2009). *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, İstanbul: İletişim Yayınları.

YALOM Irvın (2001). Varoluşçu Psikoterapi, (Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit), İstanbul: Kabalcı Yayınları

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011